

**BERNARDO KOHNEN - MISIONAR, ETNOLOG I
JEZIKOSLOVAC MEĐU ŠILUCIMA**

DAMIR ZORIĆ

Centar za etnološku kartografiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
41 000 Zagreb, Đ. Salaja 3

UDK 39: 092 (624)
Prethodno priopćenje
Preliminary considerations
Primljeno: 10. 11. 1990.
Odobreno: 18. 12. 1990.

Bernardo Kohnen bio je trideset godina, od kolovoza 1902. do 1933, misionar među afričkim plemenima u južnom Sudanu, posebno u plemenu Šiluk. Osim propovijedanjem kršćanstva bavio se i proučavanjem šilučkih običaja, jezika, pjesništva i prikupljanjem etnografskih predmeta. Pisac je prvih gramatika šilučkog jezika, a prvi je preveo biblijske tekstove na šilučki. U nas je gotovo nepoznato njegovo pionirsko djelo među Šilucima iako ovaj učenik travničke gimnazije zaslužuje veću i temeljitiju pozornost, prije svega povjesničara, potom i etnologa i lingvista.

Poslije Požežanina Dragutina Lermana i Karlovčana, braće Mirka i Steve Seljana, iz naše sredine gotovo da i nije bilo značajnijih istraživača domorodačkih kultura afričkih plemena¹. Za razliku od nekih naših misionara iz starijih razdoblja koji su o narodima kod kojih su djelovali ostavili izuzetno vrijedna pisana djela, nekolicina misionara koja je od prve polovice ovoga stoljeća krenula među afrička plemena, koliko se do sada znade, nije ostavila značajnijih priloga na kulturnom području. Međutim, djelovanje jednog od njih - Bernarda Kohnena - ipak zavređuje istraživačku pozornost, jer je za sobom ostavio čitav niz vrijednih radova koji nam omogućuju da o njemu ne govorimo samo i jedino kao o misionaru nego i kao o istraživaču i o zaslužnom kulturnom djelatniku. Riječ je, dakle, o Bernardu Kohnenu, koji je kao misionar preko trideset godina djelovao među južnosudanskim plemenima (ponajviše među Šilucima). Svojim etnološkim i lingvističkim priložima o Šilucima, prevođenjem svetopisamskih knjiga na šilučki, pisanjem prvih gramatika na šilučkom jeziku te prikupljanjem etnografskih predmeta, Bernardo Kohnen zaslužio je da stane uz bok Lermanu i braći Seljan. Nažalost i Kohnen i

1) O D. Lermanu vidi: Dragutin Lerman, *Afrički dnevnik*, pripremila i popratila objašnjenjima A. S. Lazarević, Zagreb 1989. Vidi i literaturu ondje. Za braću Seljan vidi: A. S. Lazarević, *Život i djelo braće Seljan*, Zagreb 1977.

njegovo djelo pali su u zaborav iako i po količini i po kakvoći Kohnenovo djelo zaslužuje veću pozornost kulturne i znanstvene javnosti².

TKO JE BERNARDO KOHNEN?*

Rođen je 1876. u Hannoveru u Njemačkoj. Već kao dječak doselio je s roditeljima u Bosnu³. Školu je pohađao kod isusovaca u Travniku.

U sjemeništu čitajući revno njemačke misijske časopise usplamti njegovo srce za spasom duša najbjeđnijih ljudi na svijetu, za pogane, i Bog dragi ga pozva u neobrađeni vinograd⁴. Kako je početkom stoljeća u nas misionarsko djelovanje bilo gotovo potpuno zamrlo Bernardo Kohnen je morao poći u Italiju i u Veroni se pridružiti misijskom redu Figli del Sacro Cuore (F.S.C. - Sinovi Presvetog Srca) koji je djelovao u Africi⁵.

Neočekivano ga iza toga pošalju u misije, na prvu misijsku postavu Lul, da obraća divlje pleme Šiluka, kasnije osniva opet novu misijsku postavu Tongo⁶. Osobine o.

* U nekim tekstovima Bernardo Kohnen potpisan je i kao Bernard Kohnen.

2) O B. Kohnenu pisao sam kratke bilješke u dva navrata: D. Zorić, Prinosi (poznavanju etnografske djelatnosti hrvatskih isusovaca, *Vrela i prinosi - Fontes et studia*, sv. 16, Zagreb 1986. str. 124, 125, 128 i D. Zorić, Neobična energija i ljubav - Etnološki prinosi isusovačkih misionara u Indiji, *Hrvatske Indije, Most - The Bridge, Journal of Croatian Literature*, 4 (1990) Zagreb 1990. str. 375, 377, 379.

3) Vidi nekrolog Bernardo Kohnen F. S. C., u *Katoličke misije*, Zagreb 1939. str. 136.

4) Na istom mjestu

5) Kongregaciju F.S.C. (ili lat. *Filii Sacratissimi Cordis* ili tal. *Figli del Sacro Cuore*, hrv. *Sinovi Presvetog Srca*) osnovao je biskup Comboni 1876. u Veroni (dakle iste godine kada je rođen Kohnen) s namjerom i zadaćom da radi u afričkim misijama. U vrijeme B. Kohnena kongregacija je djelovala u misijskim područjima Natal i Sudan. Godine 1914. kongregacija je imala 70 svećenika, 36 kandidata i 65 braće laika. Od toga 22 ih je djelovalo u misijama. Godine 1925. u Sudanu već djeluje 82 misionara iz kongregacije. Misija Sudan bila je podijeljena na vikarijat Khartoum, prefekturu ekvatorski Nil i vikarijat Bahr-el-Ghazal. Vikarijat Khartoum imao je misijske postaje: Khartoum, Assuan, Detwok, Lul, Tonga, Yoyuyang, Omdruman. Prefektura Ekvatorski Nil je imala misijske postaje: Gulu, Kitgum, Moyo, Ngal, Arua, Redžaf, Iorit, Opari (Loa), Lerwa, Isoke, Nagichot. Vikarijat Bahr-el-Ghazal je imao postaje: Waw, Kayango, Cleveland, Kajok, Mboro, Dem Ziber, Mupoi, Yuby Camp, Raffili, Auwil.

Sve navedene postaje su bile među crncima, samo su postaje Khartoum, Assuan i Omdruman bile među Arapima.

Osim Kohnena od naših misionara u Africi su djelovali i o. Stjepan Mlakić (rođen u Fojnici, također je pisao zanimljive crtice o plemenima među kojima je djelovao, a sačuvana su neka njegova pisma bratu Andriji, no još su neobrađena) i o. Serafin Tvrtković (rodom iz Solakove kule u Hercegovini, u misije je pošao 1929. ali je nakon tri godine tragično preminuo). Obojica su bili članovi kongregacije F.S.C. Zanimljivo je da je prvih dvanaest misionara koji su do 1930. krenuli u misije na neki način bilo vezano za isusovačku gimnaziju u Travniku. Osim već spomenute trojice u Sudanu (koji su bili đaci travničke gimnazije) još je devet isusovaca djelovalo u misijama. To su profesori Alojzije Schwarz (Austrijanac) i Alfons Duscek (Čeh) koji su obojica otišli u Kinu, te Pavao Mesarić (iz Preloga), Stanislav Podrežaj (Slovenac) i bivši đaci gimnazije, braća Antun i Josip Vizjak (Zagrepci), te Mijo Smid (iz Đakova) i (Slovenci) Franjo Dobronič i Ivan Udovč (svi su djelovali u Bengaliji). Travnička gimnazija tako zauzima istaknuto mjesto u odgoju misijskih djelatnika. (O navedenim misionarima vidi osnovne biografske podatke u mojim priložima navedenim u bilješci 2). Još trojica naših onovremenih misionara zaslužuju da ih spomene. To su franjevci Vladamir Horvat (prvi naš franjevac misionar u Kini), Ivan Triplat i Aleksije Benigar. (Vidi također bilješku 2). Bilo je još nekoliko misionara koji odlaze u misije a ta djelatnost nije prekinuta do danas. U javnosti su najpoznatiji sestra Terezija Bojadis (danas nobelovka Majka Terezija) i prije nekoliko godina preminuli isusovac Ante Gabrić iz Metkovića.

6) N. djelo u bilj. 3.

Kohnena, prema piscu njegova nekrologa, bile su *skrajnja požrtvovnost, vanredna ljubav spram Šiluka i nepokolebljivo pouzdanje da će se to Šilučko pleme prije ili kasnije obratiti Bogu. Nikada on nije malaksao ni u najvećim teškoćama, nije klonuo ni u beznadnim položajima, u neprekidnim neuspjesima, a na mnoštvo prigovora bi samo šutio, a gdje je trebalo tamo bi ustao na obranu svojih Šiluka*⁷. Godine 1933. nakon tridesetogodišnjeg rada među Šilucima, o. Kohnen se narušena zdravlja, prema preporuci liječnika, vraća u Evropu. *Dolazeći 1933. iz misija proboravi o. Kohnen dva dana u Zagrebu. Ljudi ga znatiželjno ispitivahu o njegovoj misiji. Govorio je teško, ta bijaše iscrpljen, bolestan. Ali čim stade pripovijedati o Šilucima, njegovo lice zasja, njegove riječi zahvaćahu kao plamen cijeli okoliš. Bijahu to silni časovi. Čovjek nije znao, dive li se ljudi više njemu ili njegovoj ljubavi spram Šiluka, kojom je plamtio. On nam je tako vješto opisivao mane Šiluka, da smo Šiluke upravo radi njihovih mana zavoljeli. Branio ih je kao dobri otac svoju zločestu djecu*⁸. Kao što je on volio Šiluke, oni su, svjedoči pismo nekrologa, voljeli njega: *O. Kohnen je toliko volio svoje Šiluke, da su ga Englezi u koloniji nazivali samo imenom "otac Šiluk". Šiluci su ga opet zvali "ja kvaja", što znači "moj djede". Time kao da su htjeli izraziti svu svoju privrženost ocu "Nardu" (Bernardo), kako su ga još zvali. Uza sve to ostalo je srce Šiluka tvrdokorno, okovano lancima poganstva, nijesu se obraćali cijelih trideset godina!*⁹ Nakon tridesetogodišnjeg rada u misijama, bolestan vraća se u Europu. Najprije dolazi u Zagreb: *U Zagrebu ga jedan upita koliko je Šiluka obratio i pokrstio u to trideset godina misijskog rada. Na to odgovori o. Kohnen: "Malo, vrlo malo, samo nekolicinu! Moj posao u trideset godina bijaše taj, da sijem i natapam šilučku zemlju znojem i suzama. Drugi će žeti. Da, već počinju žeti obilne plodove. Trideset sam godina skoro sam samcat probijao taj led divljih šilučkih srdaca, a da nijesam vidio nikakva ploda. Sada ide, hvala Bogu, lijepo i brzo naprijed."*¹⁰ Potom, proboravivši kratko vrijeme u Bosni, odlazi u Italiju te u Rimu nastavlja svoj misijski rad pišući knjige na šilučkom jeziku. Tu ga zateče smrt 21. siječnja 1939. Na umoru žalio je o. Bernardo samo jedno, što ne može više raditi za svoje Šiluke. *Šiluci mu bijahu svrha života, za njih je žrtvovao sve, a napokon i svoj život primajući rado smrt iz ruke Božje za obraćenje svog omiljelog plemena.*¹¹

ETNOGRAFSKA ZBIRKA O. KOHNENA

U Etnografskom muzeju u Zagrebu već 1930. spominje se "zbirka oruđa i oružja plemena Šiluk (Afrika) od Družbe Isusovaca u Zagrebu"¹². Te i slijedeće godine Družba je

7) Isto, str. 137.

8) Vidi *Katoličke misije*, 1939, str. 138.

9) Na istom mjestu.

10) Na istom mjestu.

11) Isto, str. 138.

12) V. Tkalčić, Etnografski muzej u Zagrebu, *Narodna starina, časopis za historiju i etnografiju Južnih Slavijena*, knj. IX, Zagreb 1930. str. 142. Zbirka se vodi u *Inventaru izvanevropske zbirke Etnografskog muzeja u Zagrebu*, Inv. br. 1538-1541

doista poklonila Etnografskom muzeju zbirku etnografskih predmeta iz Bengalije i Afrike. Družba je naime od svojih misionara prikupljala etnografske predmete za otvaranje vlastitog etnografskog muzeja¹³. Dana 2. veljače 1930. muzejska misijska zbirka je i otvorena u rezidencijalnoj zgradi Družbe u Palmotićevoj ulici u Zagrebu. Poslove oko zbirke vodio je etnolog, isusovac Tomo Marković pa je logičan zaključak da je Šilučka zbirka u Etnografski muzej u Zagrebu dospjela preko njega. Zato se u inventaru i vodi kao poklon "Družbe Isusovaca" iako je riječ zapravo o zbirci Bernarda Kohnena. I u već spomenutoj Družbinoj misijskoj zbirci bilo je predmeta koje je prikupio o. Kohnen. T. Marković će čak zapisati da je o. Kohnen "pokazao djelom velik ukus etnologa i poslao nam lijep broj etnološki vrijednih predmeta"¹⁴. Kao i u Etnografskom muzeju i u misijskom muzeju u "sudanskoj zbirci" bila su različita oruđa i oružja te nakit ali ne samo Šiluka nego i plemena Denka: *Zdesna se nižu predmeti oca Kohnena iz Sudana: lijevo pletene košare Šiluka i Denka, buzdovani i kijače sa štapovima za odbijanje udaraca, zatim predmeti za kućnu uporabu: preslica, sprava za upaljivanje vatre, motika, lonci i nekoliko lula urešenih karakterističnim domaćim motivima. Zastupani su i luksusni predmeti: ogrlica od zmijske hrptenjače, pojas od nojevih jaja, 2 jastuka za frizuru, harfa. Po zidovima su urođeničke hasure iz Sudana te tri velika štita: jedan od krokodilske kože, drugi od kože potočkog konja, treći također od kože, dar oca Mlakića, vlasništvo urođeničkog poglavice s ostacima lavlje krvi*¹⁵. Sudbina etnografske zbirke o. Kohnena, osim dijela poklonjenog Etnografskom muzeju, nakon zatvaranja misijske zbirke 1938. do sada je nepoznata.

PISANA DJELA O. KOHNENA

Dvovrsna su djela Bernarda Kohnena. Jedna je skupina članaka o Šilucima i drugim južnosudanskim crnačkim plemenima, a drugo su djela pisana za Šiluke. Nekoliko članaka o. Kohnena koji su objavljeni dvadesetih i tridesetih godina u Zagrebu potvrđuju ga kao vrsna poznavaoca domorodačke kulture. Na temelju do sada poznatih njegovih radova o. Kohnena možemo svrstati u red naših najistaknutijih afričkih istraživača kao što su Lerman i braća Seljan. Međutim ono po čemu je Bernardo Kohnen zapravo izuzetan pa čak i nadmašuje sve naše afrikanologe do sada, jest njegov opus na šilučkom jeziku. Doduše, do sada su nam ta djela nepoznata u potpunosti i raspoložemo samo s tragovima koji su, međutim, tako duboki da ne treba sumnjati da će šilučka djela *oca šilučke književnosti* biti otkrivena. O svojim šilučkim djelima svjedoči sam Kohnen u svojim pismima, najprije 1927. u pismu što je objavljeno u Katoličkim misijama: *Katoličke misije dobivao sam do sada redovito. Koliko do mene stoji, ja ću nastojati da promičem hrvatski misijski pokret, da još više oduševljenja u nj unesem. Dopisujem se s više misijskih sekcija u Jugoslaviji. Dosada sam bio uvijek starješinom koje afričke misijske postaje, no sada hvala Bogu pripadam običnim smrtnicima. I zato sam počeo po nalogu starješinstva sastavljati slovnici šilučkog jezika. Ala je taj je-*

13) O misijskoj zbirci vidi djela navedena u bilj. 2 i izvore navedene ondje.

14) T. Marković, Misijska zbirka, *Katoličke misije*, 1930, str. 17.

15) Isto, str. 18.

zik težak i zakučast! Kako sam mnogo godina sproveo kao misijonar među Šilucima, to sam ja sada jedini (bez hvalisanja), koji dobro poznajem njihov jezik. Ne će to biti znanstvena knjiga nego praktična za misijonare kada dođu ovamo iz Evrope. Imam doduše pred sobom englesku knjigu o šilučkom jeziku. Ali ta je slovnica vrlo manjkava i glagoli su s temelja krivo obrađeni. Vidi se, da pisac nije našao ključ za rješenje šilučkog glagola. Glagoli su u Šiluka nešto sasvijem zasebno, čega nema nijedan srodni jezik u nilskih plemena.¹⁶

12. listopada 1929. Kohnen je pisao iz misijske postaje Toga: Već Vam dugo nisam pisao, nemam časa mira. Dječica me neprestano salijeću (ovdje imamo misijsku školu za djecu), jedan viče: "abuna (oče) hlačice su mi poderane," domala eto drugoga "abuna pantalice sam izgubio" (to nije rijetkost). Eto i stare mame: "Abuna, toti yan biel (daj mi malo žita), "nyara ato ker (dijete mi crče od gladi, od jučer nije ništa jelo) i. t. d. i. t. d. Zadnjih mjeseci vladala je ovdje u okolici prilično jaka glad. Sada je bolje, za neko su vrijeme ljudi spašeni, jer je prva žetva (u rujnu) prilično dobra. Ali se vrlo bojim za budućnost, jer glavnoj žetvi u siječnju prijete pogibao. Ove je godine bilo previše kiše i polja su do koljena pod vodom; u mnogim poljima šetaju ribe po usjevima. Od vladina školskog nadzorništva dobio sam malu čitanku i gimnastičku vježbenicu, koje su propisane za škole u Sudanu, da ih prevedem na šilučki jezik za šilučke škole. Opet nova muka! U ovoj klimi, koja čovjeka umara i razdražuje živce, teško je raditi, pogotovu sjediti za stolom i pisati. Ne ide pa ne ide! Često ne preostaje drugo nego lulu u usta, pa na naslonjač i čevrljaj sa svojim crncima. Drukčije ne ide. Već prije dvije godine počeo sam da pišem malu pripovijest za misijski kalendar, ali do danas nisam bio u stanju, da je dovršim. Požurit ću se... Srdačan pozdrav svim starim dobrim znancima!¹⁷

10. siječnja piše Kohnen iz postaje Detwok: ... dugo, dugo vam nijesam pisao. Tako sam bio zaposlen sa pisanjem šilučkih knjiga, da sam skoro sve svoje dopisivanje napustio. Najprije sam izradio za Šiluke jednu biblijsku povijest, zatim molitvenik i pjesmaricu, pa povijest mučenika iz Ugande. Zadnjih mjeseci bio sam zaposlen dan za danom samo sa šilučkom gramatikom na engleskom jeziku. Engleska vlada u Sudanu nije mi dala mira, oni hoće jednu šilučku gramatiku, koju će na svoj trošak štampati ili bar djelomično platiti. Sve je sad pripravno i svršeno, pa tako imam malo vremena, da Vam se javim; skoro me čeka opet jedan takav posao... Čovjek sve više stari - ove se godine navršuje 30 godina, što ovdje radim u zemlji Šiluka...¹⁸

I konačno, o šilučkim djelima o. Kohnena svjedoči i pisac njegova nekrologa u Katoličkim misijama: Uza sav svoj naporni misijski rad s tim divljim plemenom našao je o. Kohnen vremena, da sastavi prvu šilučku gramatiku i šilučki rječnik, ne bi li tako

16) Vidi *Katoličke misije*, 1927, str. 66 (istaknuo D. Z.)

17) Vidi *Katoličke misije*, 1929, str. 32 (istaknuo D. Z.)

18) Vidi *Katoličke misije*, 1933, str. 35 (istaknuo D. Z.)

*pomogao svojim nasljednicima misionarima. Znao je predobro iz iskustva, kako je teško naučiti šilučki jezik bez ikakve slovnice i rječnika. Slovnicu i rječnik napisao je najprije na engleskom jeziku, a kasnije i na talijanskom. Napisao je u šilučkom jeziku i biblijsku povijest, preveo četiri sv. Evandelja, sastavio molitvenik i još druga manja djela. On bijaše prvi i najveći auktoritet u poznavanju šilučkog jezika, on je otac šilučke književnosti. Uza sve to bijaše toliko čedan, da o svome velikome književnome radu nije volio govoriti, pa su rijetki u našoj domovini, koji jedva nešto znadu o tome zaslužnome književnom radu, koji je Engleska izvanrednom pohvalom obasula.*¹⁹

Dio Kohnenovih priloga o Šilucima i drugim plemenima (što ih donosimo ovdje u prilogu) potvrđuje navod da se njihova autora doista može smatrati jednim od naših istaknutih afrikanologa. Govorimo "naših" usprkos činjenici da je Bernardo Kohnen bio rođen u Hannoveru i da je Nijemac. Međutim, činjenice da je odrastao u Bosni, da je pohađao školu kod isusovaca u Travniku, da je u potpunosti vladao hrvatskim jezikom, da se kao što sam svjedoči, dopisivao "s više misijskih sekcija u Jugoslaviji", da je, također prema vlastitom priznanju, nastojao što više promicati hrvatski misijski pokret, da je skrhan bolešću najprije iz Sudana došao u Zagreb pa potom u Bosnu i tek tada u Rim (a da istovremeno nemamo svjedočanstva da je odlazio u Njemačku) daju nam pravo da smatramo kao što su pisali i njegovi suradnici iz misijskog časopisa u Zagrebu, da je o. Kohnen "naše gore list".²⁰ Kohnen je bio čak poznat i u međunarodnim znanstvenim krugovima. Prema navedenom, čak je i engleska kritika hvalila Kohnenova šilučka djela. Sigurno je također da su njegova šilučka djela negdje sačuvana i da bi trebalo pribaviti ih i u naše zbirke rijetkih i dragocjenih knjiga. Jer svaki kulturnar narod pomno bilježi pisce prvih svojih gramatika, prvih svojih prijevoda svetopisamskih knjiga. Ako Šiluci mogu biti sretni i ponosni što je o. Bernard Kohnen djelovao među njima, mi možemo biti ponosni da je bio jedan između nas.

19) Vidi djelo navedeno u bilj. 3, str. 138 (istaknuo D. Z.)

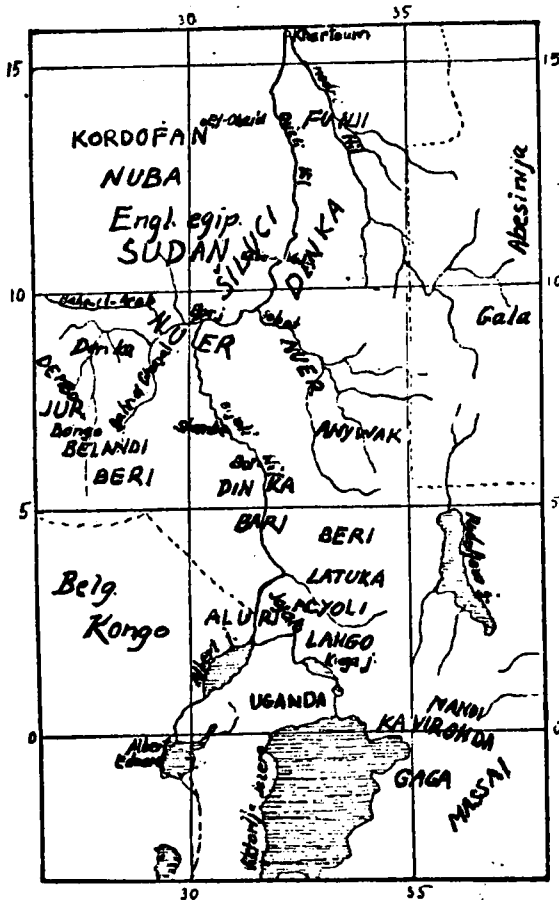
20) Vidi *Katoličke misije*, 1927, str. 109. Da je Kohnen bio vezan za naš narod posebnim osjećajem pokazuje i slijedeći navod iz njegova pisma:

Bogumrskih kletvi i psovki ne zna Šiluk nikakvih. Ali kad se porječkaju, onda znadu upravo svašta reći, pa i krupno, ali nikada nijedna bogumrska ni psovka ni kletva neće se čuti iz njihovih usta. Ta je njima sasvim nepoznata. Imadu neka viša bića, koja štuju kao polubogove i za koje znadu, da nijesu bogovi nego ljudi. Takav se zove Nyikang. I kao zakletvu upotrebljavaju: "Nyikang cet - tako mi Nyikanga!" Ali dakako za svaku tricu. Ni Šiluci ni Arapi ne znadu za onakve kletve i psovke, kako na žalost na pr. čuju u Hrvata. Poštu dobivam jedamput u mjesecu.

PRILOZI (KOHNEHOVI TEKSTOVI O JUŽNOSUDANSKIM PLEMENIMA)

NILSKA PLEMENA*

Vozimo li se iz Khartuma protivnim smjerom rijeke Nila, vidjet ćemo svuda pješkovi-
vite obale s malo života, gotovo pustinje. Stanovnici su smeđe puti, govore arapskim
narječjem, a vjere su muhamedanske.

KOHNEHOVA KARTA JUŽNOSUDANSKIH PLEMENA

*Katoličke misije, 1931., 107-115.

Kod 13° sj. š. mijenja se ta slika. Pjeskovite pustinje iščezavaju. Mjesto njih susrećemo s obaduvije strane bujno raslinstvo. Sočna trava, visoka jedan do dva metra, pokriva obalu. Tu i tamo vidimo i po koje bodljikavo korito, a zatim opet nepregledne močvare.

Prođemo li 12° sj. š., ugledaćemo gdjegdje na desnoj obali vrlo duge ljudske prikaze, gdje stoje oboružene kopljem i sulicom. Crne su kao ugljen i sasvim gole. Došli smo u područje pravih crnaca. Obično stoje na jednoj nozi; taban druge pritištu na koljeno noge na kojoj stoje, a kopljem se upiru o zemlju. To je karakteristički stav stanovnika u onim močvarnim krajevima.

Malo dalje od Kake (10° 5' sj. š.) stanuju crnci i na lijevoj obali. Tu počinju Šiluci. Idemo li dalje prema gornjem dijelu Nila sve do njegovih izvora (Albert Nyanza, Victoria Nyanza), nalazimo razna plemena, ali sva se ističu posve crnom bojom kože. Čim pak samo malo okrenemo od ovih nilskih plemena, ne vidimo više ovakove puti crne kao ugljen. Tako je na pr. prema jugu Bantu-pleme više crvenkasto smeđe boje. Isto takovi su i Abesinci, Gala, Nuba-pleme pa i ostali prema sjeveru.

Razni ovi narodi oko Nila vrlo su slični među sobom u svojim običajima i jezicima i nema sumnje, da su sva ta rasijana plemena sačinjavala prvobitno jednu veliku jezičnu granu. Svi njezini ogranci na obalama Nila i njegovih pritoka poznati su danas pod imenom *Nilska plemena - Nilski jezici*.

Karlo Meinhof²¹ naziva taj jezik *Sudanski jezici*.

No čini se, da je ovaj izraz *Sudanski jezici* odviše općenit. Jer ako se, pod tim razumijevaju svi jezici, koji se govore u Sudanu s Francuskim Sudanom uključivo, tada se nikako ne mogu svrstati u jednu jezičnu zajednicu, već se moraju razdijeliti u više skupina. Ako li se pak pod tim razumijevaju Nilska plemena, čemu onda naziv *Sudanski jezici*? Ovaj se govor proteže daleko preko granica Sudanovih, nalazimo ga još i na obalama velikih jezera, pače i na istočnoj strani Belgijskog Konga. Osim toga govore se u Sudanu i drugi jezici.

21) Meinhof, Carl. (1857 - 1944) Afrikanist, bavio se proučavanjem afričkih jezika naročito skupine Bantu. Bio profesor u Berlinu, potom u Hamburgu. Napisao je velik broj radova iz područja afrikanistike. Fonetsko pravilo koje se odnosi na promjene ili razmještaj nazalnih konzonanata u jezičnoj skupini Bantu prozvano je Meinhofovim zakonom. Usp. Ch. Winick, *Dictionary of Anthropology*, Paterson, New Jersey 1961. str. 315. Schweinfurth, Georg. (1836 - 1925) Afrikanist, istraživač. Napisao je nekoliko djela o afričkoj umjetnosti. Westermann, Dietrich. (1875 - 1956) Od 1903. misionar u Togu, etnolog i afrikanist. Od 1921. profesor u Berlinu. Objavio je velik broj rasprava, gramatičkih priručnika i knjiga o afričkim jezicima a također i jedno djelo o Šilucima (1912).

Već sama činjenica da Kohnen navodi trojicu istaknutih afrikanologa, svojih suvremenika, pokazuje da je bio upućen u i u suvremenu afrikanističku literaturu. O trojici navedenih afrikanista vidi u *Meyers Enzyklopaedisches Lexikon*; Hirschberg Walter, *Wörterbuch der Völkerkunde*, Stuttgart 1965, str. 278, 397, 488.

Glavna nilska plemena²²

Šiluci žive uzduž lijeve obale Nila od Kake (10° 5') do Tonge (9° 5' sj. š.) u daljini od 350 km i na sjevernoj obali donjega Sobata. Pojedina šilučka sela razasuta su i dalje gore na sjeveru prema Kosti, gdje vodi danas željeznički most preko Bijeloga Nila. Ovuda teče željeznička pruga Kartum - El Obeid (Kordofan). Ta su sela sigurno ostatak iz starih vremena, jer ratoborni Šiluci dopriješe nekoć daleko na sjever, gotovo do Duema nedaleko Kartuma i do Modroga Nila. Kasnije ih Funji i arapski doseljenici potisnuše sve više na jug. No ova se osamljena šilučka sela drže još uvijek čvrsto svojih domaćih običaja i jezika.

Denka. Ovo pleme nema jedinstvene države ni ograničene zemlje kao Šiluci, već živi razdijeljeno u raznim krajevima: Na desnoj obali Bijeloga Nila od 12° sj. š. dalje na jug nasuprot Šilucima, na obalama Sobata, u provinciji Bahr el Ghazal, na obalama rijeke Jura (pritok Bahr el Ghazala) i osobito na objema obalama Nila u okolini Bora (6° i 7° sj. š.).

Nuer. I Nueri žive odijeljeno u raznim skupinama i u raznim krajevima: Na obalama Sobata, gdje su susjedi plemena Denka, u okolini Nassera, na desnoj obali Nila nasuprot Tongi, na Bahr el Zerafu, na obalama Bahr el Ghazala i na obala Bijeloga Nila sjeverno od Bora.

Anywak (Anuak). Ti su vrlo srodni Šilucima. Stanuju na obalama gornjeg Sobata do Abesinije. Abesinci ih nazivaju Jambo.

Jur - pleme obitava u provinciji Bahr el Ghazal (7°-8° sj. š. i 28°-28° ist. duž.).

Belandi i njihovi susjedi **Beri (Beir)** su južno od Jura. Njihovu zemlju rastavlja od države **Jur** pleme **Bongo**.

Dembo - pleme, sjeverozapadno od Jurana, čini s njima gotovo jedno pleme.

Bari sačinjavaju veliko pleme na objema obalama Nila u okolini Gondshora i Rejofa (malo južnije od 5° sj. š.).

Lokaji i **Latuci** su jugoistočni susjedi **Bara** i po jeziku njima srodni.

Beri žive sjeveroistočno od **Bara**.

Acyali (ili **Gang**) je veliko pleme južno od **Latuka**.

Aluri (Aluo) stanuju na obalama Nila sjeverno od **Albert - Nyanza** do u **Belgijski Kongo**.

Lango - pleme (ili **Umiru**) je na sjevernoj i sjeveroistočnoj obali **Viktorija-jezera (Victoria Nyanza)**.

22) O Šilucima i drugim plemenima iz skupine Niloti vidi: H. Baumann, R. Thurnwald, D. Westermann: *Volkerkunde von Afrika, Mit besonderer Berücksichtigung der kolonialen Aufgabe*, Essen 1940. str. 223, 231, 243, 252, 398; J. V. Bromlej (uredio): *Narodi mira, Istorisko-etnografski spravočnik*, Moskva 1988. str. 87, 88, 100, 203, 242, 293, 315, 341, 344, 348, 457.

Od ostalih Kohnenovih radova koji su zanimljivi za našu temu, jer, među ostalim, zorno prikazuju odnos Šiluka prema misionaru, odnos prema kršćanstvu, susreti i sučeljenje dviju kultura, treba navesti slijedeće: Bakica, *Katoličke misije* 1931, 80-82 (odnos Šiluka prema bolesti i smrti); Pljusak - najjasniji dokaz, *isto*, 88-92 (Šilučke metode prizivanja kiše); Vilim Nyikang, *Misijski kalendar*, 1929, 79-84 ("Odgoj kraljevske djece kod Šiluka")

Neki pisci ubrajaju u ovu skupinu i: **Mandi** - pleme istočno od Kavironda, pa **Masai** - pleme u Britanskoj i nekadašnjoj Njemačkoj istočnoj Africi. Koliko sam o Masajcima, njihovim običajima i jeziku čitao i sa Šilucima ispedio, držim bez sumnje, da pripadaju u skupinu Šiluka.

Ime **Luo** se često nalazi kod ovih plemena. Tako se Juri sami nazivaju Luo, Kavirondi koji put i Ja-luo, a Luzi i Aluo. Zato su na zemljovidima pojedina plemena označena zajedničkim imenom Luo. Tako su ovim općim nazivom Luo nazvana plemena Jur, Dembo, Belanda i Ber. U gdje kojim zemljovidima ih zovu i Jur, a isto tako i Ber, Beri, Bejir, Bor. Jurane zovu njihovi susjedi Bongi "Ber". Denke zovu Šiluci "Bor". Nuerce zovu Šiluci "Thet". Zanimljivo je, da isto ime Thet upotrebljavaju i Acyoli (Gang) za Lango pleme, ali kod njih je to pogrdno ime za Lange. (Značenje imena Thet je nepoznato. U šilučkom jeziku: Thet = začarati, u nuerskom jeziku: Thet = prokletstvo.)

Jezik

Bez sumnje su sva ta razna, danas tako rasijana plemena govorila u prvom početku jednim jedinim zajedničkim jezikom. Da, mnoge današnje jezike mogli bismo smatrati kao narječja jednog jedinog jezika. Tako jezik Šiluka, Anywaka, Jurana, Bera, Berija, Dembovaca, Belanda, Acyola, Alura, Langa, Kavironda. Svi ovi mogu se bez teškoće među sobom razumijevati.

Kad sam pred dvije godine došao na misijsku postaju Kitgum među Acyole (Gang) i razvio sve svoje umijeće u šilučkom jeziku, slušale su me i neke djevojčice. Odmah su potrčale sestrama misijonarkama i pripovijedale: Novi Pater što je došao govori Lango (susjedi od Acyola).

Najbogatiji od sviju je šilučki jezik. Ima finu i zapletenu gramatiku i sintaksu. Bogat je oblicima i izrazima. Začudno je, da baš Šiluci, koji su se zapravo najviše udaljili od svoga zajedničkog središta posjeduju najbogatiji i najzamršeniji jezik.

Neki se pak od ovih jezika prilično razlikuju od šilučkoga, tako da bi smo ih u prvi mah mogli smatrati kao posve tuđe jezike. Ali čim ih malo temeljitije proučimo, posve nam je jasno, da imadu zajednički korijen s drugim jezicima. Tako jezik, kojim govori pleme Denka, Nuer, a navlastito pleme Bari, D. Westermann veli, da su na njih više utjecali susjedni hamitski jezici.

Dioba i seoba svih naroda oko Nila

Kako sam već rekao, nema sumnje, da su sva ta razna Nilska plemena u davnini sačinjavala tek jedno veliko pleme, koje je govorilo istim jezikom. Njihov način života i običaji imadu u cjelosti štošta zajedničko, premda su prema prilikama u zemlji i prema okolnostima u pojedinim plemenima nastale do danas i neke razlike.

Pred dvije godine prisustvovao sam u zemlji Aycola (Uganda) jedno cijelo popodne velikom narodnom plesu. U prvi čas činio mi se posve drugačiji, nego što je šilučki ples, no nakon točnijeg promatranja zamijetio sam u njem jasno glavne crte šilučkog

plesa.

Sad dolazim do pitanja: Gdje je njihova zajednička pradomovina? Kad su se selila i kako su se razdijelila sva ta plemena? - O tome se ne može ništa sa sigurnošću ustvrditi. Postoje razna mijenja. Ne smijemo se osloniti ni na usmenu predaju urođenika, jer se često događa, da se ne slažu. Neka pak plemena imaju samo nekoliko mršavih podataka iz svoje davne prošlosti ili ih uopće nemaju tj. nijesu nam do danas poznati.

Jedan časni stari Šiluk pripovijedao mi je sljedeće: Kolijevka ljudskog roda, mjesto gdje je Bog stvorio čovjeka je tamo, gdje sunce izlazi... Zatim bijahu praoci (Šiluka) u Pot Duwatu. (No kako su ljudi iz zemlje, gdje je Bog stvorio čovjeka, došli u Duwat, o tome mi moj dobri staračac nije znao ništa kazati.) U ovoj lijepoj državi Duwat bijahu brda i potoci, a zemlja vrlo rodna žitom. (Ovaj opis Pot Duwata podudara se točno sa zemljom Acyoli.)

U ovoj zemlji bijaše poglavica (kralj) Duwat. No polubrat njegov Nyikang htjede da ima vlast, pa se zavadi s njime. Duwat ga nato opsova i prokle, te baci za njim "dekagi". To je 2,5-3 m dugi štap, kojim Šiluci prave rupe u zemlji kad siju. Nyikang mu istim uzvrat. Odonda žive ova plemena u smrtnom neprijateljstvu. Čim bi koji Šiluk došao u zemlju Duwata ili koji Acyolac u zemlju Nyikanga, odmah bi umro radi uzajamne kletve.

Nyikang pođe sa svojim pristašama sve dalje i dalje na sjever. Išli su što pješke, a što čamcima po Nilu. U Wipacu (po svoj prilici u okolini današnjega Shambe) odijeli se od Nyikanga brat njegov Dimo i ode sa svojim ljudima dalje u unutrašnjost zemlje, dok ne stigne do jedne rijeke (Jur, pritok Bahr el Ghazala). Tamo osnuju Pot Dimo (državu Dimo).

Šiluci zovu još i danas Jurane i Dembovce Odimo, a zemlju njihovu Pot Dimo, dok Jurani nazivlju Šiluke Okango. Jurani i Šiluci žive u prijateljstvu i smiju se međusobno pohoditi, premda to rijetko biva radi velike udaljenosti.

U isto vrijeme odijelila se i druga skupina i pošla daleko, daleko u zemlju Turo. Ova-mo ne smije ni jedan Šiluk, inače mora odmah umrijeti.

Ova tajanstvena država Turo nije do danas poznata. Da nije možda zemlja Belanda i Bera? No po tradiciji Jurana odijelili su se Belandi tek kasnije od njih.

Nešto sjevernije, na ušću Sobata, zaustavi se Anywak, sin Gilov, i naseli se sa svojim ljudima na obalama gornjeg Sobata, dok se Nyikang nastani na lijevoj obali Nila. Uveče prvog dana stavi Anywak nekoliko slamčica na zemlju, a ujutro opaze, da su ih termiti izjeli. Tad rekoše: "Ovdje nije dobro, pođimo dalje." I tako drugi dan i treći dan, dok ne nađu jednoga jutra slamke čitave. Tad rekoše: "Ovdje je dobro". I tu je sad država Anywaka. Oni su u prijateljskom savezu sa Šilucima, i u prošla vremena običavao je veliki poglavica (kralj) Anywaka da šalje svakome novom kralju šilučkom po jednu djevojku za ženu.

Nyikang prodiraše uz lijevu obalu Nila sve dalje na sjever i zaposjedne zemlju. Stare stanovnike Bonye dijelom rastjera, a dijelom pokori. To je zemlja Šiluka.

Bonyi su po svoj prilici Funji. Oni su imali tada moćnu državu u Sennaru, koja se protezala između Modroga i Bijelog Nila i sizala daleko na jug.

Dovle moj dobri starčac Šiluk.

Westermann²³ stavlja pradjedovinu nilskih plemena malo sjevernije u zemlju današnjih Berijaca na 5° sj. š. Čini se, da je ovo mišljenje ispravnije, jer i Acyoli (Gang) pričaju, da su se selili od sjevera prema jugu.

Uostalom to se ne kosi sa izjavom mog dobrog starog ljetopisca, jer je taj mogao u svom opisu da misli i na zemlju Beri.

Po Westermannu nijesu ni Anywaci bili s Nyikangom, nego su se iselili prijeko pravcem prema sjeveroistoku, dok se nijesu smjestili na rijeci Sobatu. Isti pisac kaže, da su se kod Shambe samo Belandi odijelili, a Jurani tek sjevernije od današnje zemlje Šiluka i to jugozapadnim smjerom. Mislim, da nije Dimo nikad išao tako daleko na sjever sa Nyikangom, već se prije rastao s njime. Najvjerojatnije jest, da se Dimo u blizini današnjeg Shambe odijelio od svog brata i pošao sa svojim ljudima prema zapadu, gdje je osnovao državu Jur - Pot Dimo. Od njih se kasnije odvoje Beladajci, Berani, Dembovci. To se podudara s pričanjem Jurana, koji govore, da su nekoć činili jedan narod s Belandajcima.

Južna skupina, što je čine Acyoli (zovu ih i Gang), razdijelila se u više grana, no to je sigurno tek u kasnije doba nastalo. Te ogranke čine Aluri, Langi i Kavirondi, koji su krenuli prema jugozapadu.

Uzrok ovih seoba i dioba bit će ponajviše u unutarnjem razdoru i svadi. To se može zaključiti po raznim tradicijama Šiluka i Jurana. Pa i danas se nerijetko događa, da nekoliko svadljivaca i tvrdoglavaca, koji ne mogu ni s kim da žive u miru, ostavi selo i osnuje malo podalje novo naselje.

Kad i u koje doba nastali su ovi ogranci i seobe?

Što se tiče doba, u kojem su se zbile ove seobe, ne da se ništa tačno ni sigurno ustvrditi. Samo nam Šiluci daju nekoliko podataka. Oni broje 28 kraljeva, koji su vladali iza njihova narodnog junaka Nyikanga. To se jednoglasno razabire iz njihova pričanja. Oni redom nabrajaju imena svojih kraljeva, a tako i rodoslovlje i junačka djela svakog pojedinoga. I u povijesti naroda Funji spominju se Šiluci u prvoj polovici šesnaestog vijeka. Prema tome morali su se Šiluci seliti na jug barem početkom šesnaestog stoljeća. Dakle u razmaku od 400 godina vladalo je 28 kraljeva. To se može lako prihvatiti.

Šiluci pripovijedaju o čestim i žestokim borbama sa Funjima. U to su vrijeme Šiluci prodrli daleko na sjever (do Duema i do Kawe nedaleko (Kartuma) pa su otada u politici znatno utjecali na Funje. Glavni grad Funja bijaše Sennar. Godine 1719. pope se pače jedan Šiluk na prijesto kraljeva funjskih imenom Gaadi Abu Shilluk.

Neki pisci, osobito stariji (na pr. J. Bruce 1770.)²⁴ misle da su Funji ogranak Šiluka. No meni se prema svemu pričanju Šiluka čini, da ovo mijenje nije ispravno.

Kažu da su oko godine 1499-1530. Funji srušili kršćansku državu Aloa (Alwa) i da su u funajskoj vojsci bili dijelom i Šiluci. (Vidi slike P. Mlakića u Misijskom kalendaru 1927., strana 76 i 77).²⁵

23. Vidi bilješku 21.

24. James Bruce (1730-1794) engleski istraživač Afrike, prvi koji je slijedeći Modri Nil dospio do Bijeloga Nila. Napisao knjigu *Travels to Discover the Source of the Nile in the Years 1768-73*. Usp. *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, knj. I Zagreb MCMLV, str. 643-644.

25. Za Mlakića vidi bilješku 5.

Kasnije su arapska plemena, a god. 1820. tursko-egipatske čete pod pašom Ismailom potpuno uništile državu Funja, a Šiluke potisnuli natrag na jug u njihovo današnje područje.

O drugim Nilskim plemenima: Barima, Nuercima, Denkima, o njihovoj seobi i diobi znade se dosad vrlo malo.

Nuerci tvrde, da su istoga podrijetla kao i Šiluci, Denki i Anyawaki. I Denki priznaju ovu srodnost, ali Šiluci neće da čuju o tome; njima je prenisko i ispod časti, da bi bili u rodbinskoj vezi s tako divljim i neobrazovanim narodima. Samo jedno rodbinstvo sa Denkima dopuštajui. Šiluci pripovijedaju: Nyikang, osnivač Šiluka, i Deng (obično ga zovu Deng dit = Deng Veliki), praotac Denka, bijahu bratići, tj. Nyikaia, majka Nyikanga i Abuk, majka Dengova, bijahu sestre. Po drugoj predaji nije taj rodbinski vez bio krvni, nego ih je vezalo srdačno prijateljstvo, tako te su se zvali bratićima.

I Šiluci obožavaju Denga i Abuku, to su bogovi (dusi) groma i munje. Udari li gdje grom, tad kažu: Deng (Abuk) je udario. Ako li munja razmrška drvo: Anaki Deng tj. Deng ga ubio.

Dakle, rodbinstvo Šiluka i Denka priznaju općenito na objema stranama. Isto tako tvrde Denki i Nuerci, da su jednoga podrijetla. Prema tome je moguće, da su Šiluci i Denki starije rase, a Nuerci ogranak Denka.

O seobi Denka i Nueraca nije do danas (bar meni) gotovo ništa poznato. Jedino se znade, da je u drugoj polovici 18. vijeka prodro čopor Denka iz područja Bahr el Ghazal i da je pod vođom svojim Akwey Čakabom osvojio desnu obalu Bijeloga Nila (nasuprot države Šiluka, gdje još i danas obitavaju). Oni potisnuše stare stanovnike Funje prema Sennaru u područje Modroga Nila.

Povijest je dakle ovih Nilskih plemena još dosta tamna, jer joj je jedini izvor usmena predaja, a ta je često mršava i nevjerovatna.

Misije

Ima jedva 25 godina, što su osnovane prve misije među nilskim plemenima. U zadnje su se doba one jače uzdigle.

Tako brojimo sada:

Među Šilucima tri misijske stanice:

Lul (1900)
Tonga (1905)
Detwok (1923)

Među Denkima na rijeci Juru,
pritoku Bahr el Ghazalu:

Kajok (1922)

Među Nuercima na Bahr el Ghazalu:

Youyuyank (1925)

Među Juranima (Dembo):

Cleveland (Mbili) (1904)

Među Belandima:

Rafili

Među Barima:

Rejaf (Gondohoro) (1913)

Među Latukima:

Torit (1919)

Među Acyolima tri postaje:

Gulu (1911) - sjedište apostolskoga
prefekta ekvatorialnog
Kitgum (1915)
Lerwa (1926)

Među Alurima:

Ngal (1916)

Svim ovim misijskim stanicama upravlja Kongregacija Sinova Presv. Srca.

Među Alurima u Belgijskom Kongu imaju još Bijeli Oci vrlo naprednu stanicu Logo, sjeverozapadno od Albert Nyanza.

Među Langima djeluju Misijonari sv. Josipa (Mill-Hill) u kraju Lira, sjeverno od Kinga-jezera, a među Kavironcima Oci Družbe Duha Svetoga, istočno od Viktorija-jezera u Kisumu.

Južne misijske stanice, osobito one u Protektoratu Uganda napreduju divno. No na mnoge krajeve utječu znatno i protestantske misije. - Možemo kazati da je poganstvo gotovo satrto: Pogana ima doduše još u većem broju nego kršćana, ali oni ne utječu više na javni život; smatraju ih kao manje vrijedne natražnjake, a i oni sami priznaju kršćane višima od sebe.

Samo u močvarnim krajevima, gdje su Šiluci, Deneki i Nuerci, razvijaju se misije vrlo sporo. Tu se misionari moraju boriti s mnogim teškoćama: S jedne strane su stanovnici uporne čudi i zaziru od svega, što je strano. S druge strane je velika teškoća u materijalnom pogledu, jer ova siromašna zemlja ne daje ništa, apsolutno ništa za izdržavanje misija, sve mora da dođe izvana. K tome je i klima vrlo nezdrava.

Krštenje naroda Centralne Afrike počinje s juga (Uganda). Odande prodire svojim plivom sve dalje prema sjeveru, gdje vlada potpuno islam.

Riječ Božja je kvasac. Počinje li ovaj da vrije u većoj množini, tad se vrenje širi sve dalje i dalje. Upravo tako da se i Riječ Božja raširila zadnjih godina sa velikih afričkih jezera prema sjeveru. - Dao Bog, da sve narode i sva plemena Centralne Afrike naskoro pronikne kvasac Riječi Božje!

ŠILUČKA MISIJA*

Šiluci stanuju na obalama Bijeloga Nila, čvrsto su i zdravo crnačko pleme. Obratiti ih je vrlo teško, jer se drže tvrdokorno svojih starih običaja, a to je uvijek jedna od najvećih teškoća misijoniranja. Radili smo mnoge godine, ali skoro bez uspjeha. Tkogod bi se k nama priključio, nazvali su ga "bvonjo" tj. tuđinac i kao takova prezirali, kao s izdajicom postupali. Često je znao po koji dječak od kuće pobjeći, doći na našu misijsku postaju, da polazi školu. Ali drugog dana eto već oca ili kojeg iz rodbine po njega izgovarajući se, da ga treba kod kuće, mora da čuva krave. Kad bi dječak opazio, da su došli po nj, on bi se obično brzo kuda sakrio. Nije bilo rijetko, da su takovom dječaku bacili uže oko vrata i silom ga odvukli kući. No prvom prilikom dječak je opet pobjegao, dok

*Katoličke misije, 1933, 35-38.

ne bi starome sve dodijalo i onda bi se pred drugima ispričavao: O moj dječak bježi samo za bvonjom, što ja mogu učiniti!

Tako je cijeli naš rad jako lagano napredovao, krštenika bilo malo, samo pojedinci ili najviše tri ili četiri zajedno. Sad u ove dvije, tri godine stvar je krenula na bolje. Šiluci su počeli uviđati, da se može biti kršćaninom, a da se ne postane bvonjom, izdajicom plemena, da može i dobar Šiluk biti dobar kršćanin. Sada imamo brojne dječake na misijskoj postaji 60-70, katkada pače i 100. Među njima su često i odrasli mladići, koji žele, da se pokrste. Djeca polaze u školu, uče čitati, pisati, nešto računati, dok odrasle poučujemo samo u vjeri.

Starim Šilucima je posve neshvatljivo, kako bi mogao jedan Šiluk naučiti čitati, ili kako oni kažu "gledati papir". Sjećam se jedne zgode iz prijašnjih vremena. Prije više godina putovao sam zemljom Šiluka. U jednom selu daleko od misijske postaje zaustavim se kod velikog poglavice. Sjedio sam u dvoru s velikašima, dok su se moja tri dječaka iz misijske postaje podaleko zabavljala. Povelili smo razgovor i o pisanju i čitanju. Na to reče poglavica: Dakako, to je nešto veliko za bijelce, ali to nije za nas Šiluke. - Zašto, odvratih poglavici, ta jedan Šiluk može baš tako naučiti čitati i pisati kao jedan bijelac. - Kako? To je nemoguće!

Uzeh papir i napisah: Ksaverije, pripravi mi crnu kavu, vatre imaš ovdje kod nas (u čošku dvora kuhala je jedna žena), po podne putujemo dalje. - Tu cedulju predao sam poglavici i rekoh: Evo, pošalji taj papir mom dječaku. Poglavica dadne taj papir jednom velikašu uz strogi nalog, da ništa o tom, što je napisano ne kaže. - Brzo se vratio i od začuđenja zalomi rukama i reče: Dao sam papir dječaku, ali nijesam mu ni riječi kazao. On pogleda papir i reče drugovima: O naš otac želi crnu kavu, vatre imamo kod njih u dvoru, a po podne putuje dalje. - Kolikog li začuđenja i iznenađenja za stare: Što? Kako? Nečuveno! Jedan Šiluk da razumije, što papir govori! Je li to moguće? - Danas znade već više dječaka pisati i čitati i zato to nije više toliko čudo, kako je to nekada bilo, baš kako i Hrvati kažu: Svako čudo za tri dana!

Mi imamo u našoj misiji tri postaje: Detwok, Lul, Tonga i u svim trima je utješan napredak. Iz sviju krajeva dolaze nam dječaci, i kad se kasnije vrate svojim kućama, šire vijesti o misijskom djelovanju po cijeloj zemlji; često se opet vrata, ali ne sami nego obično s nekoliko drugova. Dok smo prije imali samo po koje krštenje, imamo sada već lijepe čete. Na pr. lanjske godine za Božić pokrstili smo u Detwoku najedamput njih 35, za Uskrs 15. Ove godine za Božić 25, a na postaji Lul na blagdan Uznešenja Bl. dj. Marije preko 30, u Tongi na Blagovijest preko 40 najedamput. Osim toga bilo je krštenja u manjem broju kod drugih zgoda. Niti djevojke, koje su zaručene, ne ustručavaju se više od pouke i da prime sv. Krst prije vjenčanja. Tako imamo već na svim stanicama kršćanskih brakova. To su dakako mali brojevi spram drugih nekih misijskih postaja, gdje ih se na stotine odjednoć krštava, ali tko poznaje pleme Šiluk, opazit će veliki napredak.

Tom gibanju doprinijela je mnogo i glad u zadnjim godinama. Kroz više godina redom nište svu žetvu nebrojeni rojevi skakavaca, pustošeći sve krajeve. Osobito u Tongi vlada zadnjih godina užasna glad. Ljudi padaju od gladi na putu i ne mogu dalje, a neki su doslovce umrli od gladi. Kuhaju sve moguće lišće i zelenilo, samo da si želudac napune. Je-

dan mladić mi reče: Jučer navečer popio sam malo mlijeka, to je sve što sam ova dva dana jeo. - Sve, što se može iz kolibe iznijeti, sve to donasaju da prodaju. Kad ih pitamo, što žele za to imati, što to stoji, odgovaraju: Daj mi, što hoćeš, daj mi šaku žita. - Jedna ovca stoji 3-4 piastra; jedan vol 20-30 piastra. Kad im se kaže, da je bolje da zakolu sami živinče, da će imati onda mesa, oni odgovaraju: Posve pravo kažeš, ali od samog mesa se ne može živjeti, a osim toga djeca trebaju žita. - Šiluk ljubi vanredno svoju djecu. Cijeli dan bilo je puno ljudi na postaji osobito žena s djecom: Abuna, pomozite, moje dijete umire od gladi! - Nemoguće je bilo svima pomoći i meni je bilo više puta da zaplačem gledajući toliku bijedu, a pomoći nijesam mogao.

Vremena su se promijenila. Ne samo da dječaci od kuće više ne pobjegnu potajno, nego ih sada stari dovode i mole da ih primimo: Abuna, evo dovođim ti svoje dijete, neka ide u školu i uči riječ Božju. - Oni tako govorahu, jer su znali, da će tako prije uspjati; a svaki je znao, da su ih doveli, da nađu hrane. Pitao sam jednog malog, koga je majka baš dovela: Reci mi, mališu, čemu te je majka ovamo dovela? - On mi je jasno odgovorio: "Kipo čam" tj. da jedem. - Živio, mali, ti si mi bar istinu kazao! - Tako se je naša misija prenapunila malim dječacima, a svi su imali dobar tek.

Znali smo, da će mnogo njih već kod prve žetve poći kućama, ali smo ih primili, koliko smo mogli, jer međutim će bar učiti katekizam, i sjeme, koje padne u mlado srce, ne propada. Poznam slučajeve, došli iza 10 i 15 godina natrag: Oče, ja želim postati kršćaninom. - Kad se ta djeca vrata u svoja sela, nehote šire vijesti o kršćanstvu, i stare predrasude protiv bvonja i kršćanstva padaju i sve biva sklonije misijonarima.

Tako mogu sada oni, koji su mnogo godina proživjeli ovdje u neutješnom radu gledati veselo i pouzdano u lijepu budućnost, kada će i Šiluk misija cvasti, kako cvatu druge misije. Riječ Božja je kao kvasac, koji se polako, ali sigurno diže i sve više i više oko sebe zahvaća.

PABIRCI PO ŠILUČKOM PJESNIŠTVU*

1. Tužaljka za karmine (daću) kralju Jor

Agvet, vad Njidongo	Pač apad čje.
Pfinj apad čje.	Agvet, n'a Njikang!
Agvet, vad Njidongo	Derimo dejnoga mal
Lab' ajej.	Labo otange činge.
Agvet, vad Njidongo, Jor,	

Kralj Jor jest sin Njidonga, kojemu je ime i Akvoč. Dok je bio mlad, bilo mu je ime Agvet, a kad je postao kraljem, uzeo je ime Jor. Vladao je u vrijeme mahdističke bune u Sudanu, i sam je pao u boju s Mahdistima. Poslije njegove smrti spjevali su mu tu pjesmu, pa ju je narod pjevao kod njegovih karmina (grobnog plesa). Sadašnji šilučki

*Misijski kalendar, 1927, 79-85.

kralj ("papiti") Ajoke sin je kralja Jora. Drugi Jorov sin stanuje blizu Lula te je dobar katolik, a ime mu je Vilim Nikang.

Sličnu pjesmu dobije na smrti svaki šilučki velikaš. Dok plešu, opetuju pjesmu sto i sto puta. Onda još živi u puku kroz neko vrijeme, osobito ako odgovara njihovu ukusu, a onda se malo po malo opet zaboravi. Posebni pjesnici "džal čak" spjevaju te pjesme, a dadu si posao dobro platiti: za svaku pjesmu dobije pjesnik barem ovcu, a zna dobiti i cijeloga vola, ako mu na pr. pođe za rukom sastaviti lijepu pjesmu o junaštvima kojega velikaša. Dakako da svaki pjesnik mora svoju pjesmu i uglazbiti. Kad je to svršio, pođe selom gore dolje tako s večeri, kad se sve već smiri, te neprestano pjeva svoju pjesmu. Sve pomalo prihvati pjesmu sad ovaj mladić sad ona djevojka iz susjednih kuća i dvorišta. Na koncu ti pjeva pjesmu cijelo selo, a pjesnik se vraća kući sav sretan i zadovoljan, jer je eto narod prihvatio i odobrio njegov posao.

Šilučke pjesme imaju obično samo jednu kiticu, koja se dotle opetuje, dok pjevanje ne dosadi. Sroka nemaju nikakvoga nego samo nekakv ritam. Osim toga uzimaju njihove pjesme mnogo toga kao već poznato pa samo nekoliko važnijih stvari natuknu. Ostalo valja nadomisliti tako da će onaj, kojemu nije poznat događaj, o kojemu pjesma radi, jedva što god razumjeti. Ponajviše se služe slikovitim (prenesenim, metaforičkim) izričajima. Pa kao što po Evropi znaju oni, koji žele, da se čine učeni, uplitati razne tuđice, tako eto čine veoma rado i Šiluci u svojim pjesmama i svojem pjevanju. Rado upotrebljavaju riječi i izričaje susjednih Denka i Nuer plemena, koja stanuju na drugoj obali Nila. Ali da se vratimo k svojoj pjesmi!

Agvete, sine Njidongov, Zemlja je pala tj. uništena je, u bijedi je, sve je propalo. Labo ajej kruglja zemaljska je rekla: "jest" ili drugim riječima: čula je za našu nevolju pa je povjerovala; svi ljudi znaju za to. Derimo je pjesničko ime plemena Šiluk. Tange činge znači: pružiti ruke u znak žalosti, užasa i nevolje. Doslovni prijevod glasi dakle:

Agvete, sine Njidongov - zemlja ona je propala dakle - Agvete, sine Njidongov - kruglja je zemaljska za to doznala - Agvete, sine Njidongov, Jore - selo je dakle sada propalo - Agvete, potomče Njikangov - (veliki) šilučki narod u najvećoj je žalosti - zemaljska kruglja ispruža ruke.

Kako se vidi, ni jednom riječju se ne spominje tragička smrt kraljeva u boju s Mahdis-tima kod Kodoka (Fašoda), nego je govor samo o posljedicama kraljeve smrti. O Njikangu ćemo reći koju govoreći o šilučkom religioznom pjesništvu.

2. Iz ratnog pjesništva šilučkoga

Evo jedne rugalice neprijateljima:

Kvar Njagvad	Lini gvok adi?
Lame tonge	Pa utoi njana čan,
Ka ji lidi jan	Jol avan, jol ogvoki.
Bada njičoka mal.	Pa utoi njana čan
Gomo ke pa utoi, Nji Jen!	Jol avan, jol ogvoki.

Tumač: Njagvad je ime nekog kraljevskog potomka. Njegovi su potomci (kvare = unuk) stanovnici sela Toalong. Lame tonge = blagosloviti koplja. Oni naime daju svoja koplja vračarima, da ih žrtvom i kojekakvim hokus pokus udese, eda dobro pogađaju. Pa toi ili pa utoi znači ne probaviti dobro hrane te prema tome biti naduven, velika trbuha. To je nadimak i poruga za neprijatelja, jer je kod Šiluka sramota imati veliki trbuh. Velikom se trbuhu kod njih sve ruga. Nji Jen: Jen ili Ajan znači u pjesničkom jeziku isto što i "debnoro" tj. žučkast. Dakle Nji Jen = djeca žučkastoga, lavlja djeca odnosno srčani kao lav, jaki kao lav. Tako pjevači nazivlju sebe nasuprot "jol avanu" = šakalskom repu, simbolom kukavice. A to ime daju neprijatelju. Jol je tuđica pozajmljena od plemena Denke, i znači rep. Avau je pjesnička riječ za ogvok te znači šakal. Gomo je opet riječ plemena Denke te znači: udariti na koga, navaliti, navijestiti rat.

A sada evo prijevoda:

Unučad (=potomci) Njagvadova - blagosivlju koplja - I ti si već viđen po meni (=ja te već imam na oku) - Moja je mišica neprestano podignuta (= mašuci kopljem tj. ja sam vazda spreman na boj) - Hajde u boj protiv trbušina, Vi lavska djeco! - Ali kako da ratujemo s njima (= nema s njima nikakve teškoće) - Trbušine će pobjeći - šakalski repovi, šakalski repovi - Trbušine će pobjeći - šakalski repovi, šakalski repovi!

3. Religijozno (vjersko, pobožno) pjesništvo šilučko

U šilučkog je plemena razvijeno štovanje pradjedova tj. oni štuju duhove umrlih kraljeva. Osobito časte prvoga kralja, kojemu je ime Njikango. Drže ga ovdje upravo za neku vrstu poluboga. Oni vele, doduše, da on nije Bog, ali da je velik i moćan kod Velikoga duha i da je tako on spasenje šilučke zemlje. On da se brine odanle za svoj narod; a što je glavno, on da im šalje u pravi čas kišu, da im žetva bude dobra i da imaju što za jelo, jer drugo je i onako sve malo pa ništa. Stoga se i ne trgaju, da ga javno ne znam kako časte; samo ako nema dugo kiše, pa dođe do gusta, onda se skupe kod Njikangovih hramova, tih malenih zašiljenih kolibica, da ga mole za kišu. U hram smiju samo svećenici "bazer". Plemenski poglavica žrtvuje vola ili, ako je potreba već krajnja, i dva. Žrtvuju ih svećenici, a jedu ih onda stariji ljudi i velikaši. Mladež zaigra veliko kolo oko hrama pjevajući bez prestanka. To plesanje privlači i ovdje kao i drugdje po svijetu, a stari Šiluci opet rado jedu meso, pa im je komadić govedine uvijek dobro došao, i tako je tih prosnih dana za kišu uvijek mnogo gorljivih molitelja. Baš mi evo pada na um zgodica, koju vam moram sada pripovijedati. Kod neke takove zgode, kad se pobožnost već upravo razmahala, ustade jedan od "starih", koji su sjedjeli u sjeni velike divlje smokve, i pogleda onamo, gdje je bio privezan vo. Gledao ga je, gledao, a zatim se udari šakom po ustima (= to je znak čuđenja i nezadovoljstva) i reče Puh! Kako je taj vo malen, kako je taj vo mršav! pa to da bude dosta za sve nas ovdje! Puh! Puh! I mašuci glavom sjede opet.

A sada evo nekoliko tih prosnih pjesama!

Ja pit ljepi, ja pit ljepi, ja pit ljepi - ja - Kvaje!

Džal doun! ja pit ljepi, ja pit ljepi, ja pit ljepi - ja!

Prijevod: Već mi je dosta Tebe se bojati, već mi je dosta Tebe se bojati, već mi je dosta Tebe se bojati o naš Gospodar!u!

O veliki čovječe (= o gospodine), već mi je dosta Tebe se bojati, već mi je dosta Tebe se bojati, već mi je dosta Tebe se bojati!

Smisao je pjesme ovaj: Već dugo vremena nijesam se usudio doći preda Te radi velikog poštovanja i straha. Ali sada je već dosta. Danas eto me puna samopuzdanja i nade preda Te, o gospodine, naš pradjede! Prema tome dakako da nas moraš uslišati. Što zapravo žele, da naime žele i mole kišu, toga ne vele, jer se uzima da će to milostivi "Kvaje" već i sam znati.

Tom šilučkom pradjedu je ime obično "Njikango", a sin je Njikajin. Njikaja živi još i danas, ali je neprestano u Nilu, pa je ne može nitko vidjeti. I ako bi je tkogod slučajno vidio, odmah bi umro. No na svu sreću je nije dosele još nitko vidio! Isto tako nije ni Njikango umro nego živi. Stoga se ne smije reći "Njikang ato = Njikang je umro" nego valja reći "Njikang avani = Njikang je nestao". Odnijela ga je naime oluja, pa on i sada još ide, vozi se na vjetru po šilučkoj zemlji i tako vidi njihovu nevolju i njihove potrebe pa se brine za svoje potomke. Iz toga općeg narodnog vjerovanja nikla je ova pjesma:

Ok!i, vad Ajdiho
Kvota jomia
Džalduong, vad Njinam
Kvota jomia
Džjok, vu ku gotu čije
Ke bole Kvaje
Njikang avani fač
Kvota jomia.

Ok!i, sin Ajdihin
On puše u vjetru.
Veliki čovjek, sin riječne kćeri,
On puše u vjetru.
Vi poglavice ne mršćite dakle lica
Na očigled (u nazočnosti, pred) našeg pradjeda!
Ok!i sin Ajdihin.
Njidang je došao u zemlju,
On puše u vjetru.

Pradjed Njikang ima kod pjesnika najrazličnija imena i naslove. Tako ga eto naša pjesma zove sad "Ok!i", što znači čovjeka, koji već nema kose, dakle ćelonja pa onda časni starac, sad opet "Džal duong" tj. veliki čovjek ili gospodin. Isto je tako i s Njikajom. Pjesnik je zove najprije Ajdiho tj. ona, koja stanuje uvijek na istom mjestu, jer ona prebiva uvijek u Nilu. Zatim je zove Njinam tj. dijete rijeke i opet zato, što boravi u Nilu. I tom pjesmom mole Šiluci kišu, premda se kiša ni kojom riječi ne spominje. A čemu da se i spominje, kad to Njikang i onako vidi, kad putuje po zemlji u vjetru. Ali da pokaže, kako je već velika bijeda nastala, što nema kiše, pjesnik kao diplomata govori poglavicama, a zapravo ide sve na adresu Njikangovu, kao da su već očajali svi. Vi velikaši ne očajavajte kod našeg pradjeda. Njikang je već došao u zemlju, eno ga u vjetru, dakle smo spaseni!

Još bih primijetio, da u toj molbi pjesnik izravno i ne govori Njikangu. O njemu se govori u trećem licu, jer se uzima da on sve vidi i čuje, osobito kad se o njemu pohvalno govori... Kada dakle to sve Njikang čuje, mora se smilovati i dati unučadi kišu. Moji Šiluci nerijetko mole i od ljudi tim načinom. Tako na pr. ako hoće da od mene što dobi-ju, znaju sjesti dvojica blizu mene pa se stanu razgovarati o mojim mnogim krepostima

i junaštvima. Pritome se sve nevješti čine kao da su sami, a uistinu je sve tako udešeno, da ja sve moram čuti. Tim ulaganjem misle onda postići što žele.

Ova opet prozna pjesma izriče osobito štovanje i ustrajnost:

Va tvaru vel	Mi čistimo slamu (= smeće)
Ke do Kengo	Ispred hramskih vrata,
Kengo Kvaje	Hrama našeg pradjeda.
Va tvaru velo	Mi čistimo slamu
Ke do Kengia.	Ispred hramskih vrata.
Ovan, evauo, ejongio.	Štrk, zora je, dere se.
Tom egodžo.	U bubanj se udara.
Pfini a minnia,	Zemlja se raduje.
Ret ajej.	Kralj (= pradjed) je rekao "da" (= uslišao nas je)
Adodit, Nia Njidung	Adodit, sin Njidungov.
Ret akal džuoč	Kralj Bog ga je doveo.
Vo mie	O gospodaru naš.
Njar Akvoč Njidung.	Sine Akvoča Njidangova!

A sad evo tumača! Čistit dlanovima ispred koga znakom je najvećeg poštovanja i upravo klanjanja. Prema tome fraza: mi čistimo pred Tvojim hramom znači: mi Te štujuemo, mi Ti se klanjamo ovdje u hramu. "Tom" je posebno udaranje u bubanj, kojim se s večera pozivlju pred hram na službenu molitvu za kišu. Na taj glas skupi se pred hram mladež pa bude pjesme i igre. Sve je vrlo živahno. Da to istakne, upotrebljava pjesnik naprosto poredbu s pticom "ovan". To je naime neka vrst roda, koja se strašno dere i klepeće kad uzlijeta. Prema tome znači ovdje "ovan" živahnu mladež. A da pokaže kako su ustrajni u molitvi, veli pjesnik, da već sviće, te su prema tome cijelu noć izdržali u molitvi. Već zora rudi, a oni još uvijek pjevaju i kolo igraju. Dakako da je to malo pretjerano rečeno, jer obično svršavaju oko ponoći. Ali zato odmah uzima pjesnik, da su uslišani, jer se eto već zemlje veseli, pradjed je rekao svoje "da", Bog ga je poslao već, i kiša je gotova.

Zanimljivim je prilogom njihova pouzdanja ova pjesma, koja već opisuje kao gotovu stvar ono čemu se istom zapravo nadaju.

Kvaje bolle etaro	Našeg pradjeda (njegovo) se čelo vedri
Njikango bolle etaro	Njikangovo čelo se vedri
Ukva, vad Molli	Ukva, sin Mollijev
Njikango bolle etaro	Njikango, njegovo se čelo vedri.
Njavada bolle etaro	Moj volić čelo mu se vedri.
Njidžok alvong Dak	Bijeli vo crna vrata Dakov.
Njanjikango bolle etaro.	Sin Njikangov, čelo mu se vedri.

Izričaj "čelo mu se vedri" znači biti dobre volje, zadovoljan i veseo. Protivni je od toga "bolle luč" tj. čelo mu se crni, oblači; zle je volje, neraspoložen, ljut. U pjesmi se eto

sve već veseli kiši. Čak volić, pa onda vol Daka, sina Njikangova. Sve o sve: veselje vlada posvuda, čak i u prirodi, jer je kiša već tu. Zbilja lijep primjer pouzdanja, na koje-
mu bismo se i mi kršćani mogli učiti.

U sasvim druge žice udara ova pjesma. To nešto zvoni kao kakav ultimatum pradjedu i njegovu svetištu.

Njikvač Njagvadi
Kvejndit vun Jor
Toti jan k'ačienia
Ja pa čeka dvongo
Uvov ja pura ačieni
Ja pit ke mal
De ja tonga jiino
Njakvač Njagvad,
Ačimajdok.
Njidok, vad Jor
Ja pit ke mal
Ja tonga jiino.

Njikvače Njagvadijev,
Kvenjdite, sine Jorov
Daj mi svoj zadnji dar!
Ja više nikad neću doći.
Na godinu obradit ću svoje zadnje polje.
Već mi je dosadilo moliti
Pa idem daleko odavle.
Njikvače Njagvadijev
Ačimajdok
Njidoče, sine Jorov,
Meni je već dosta molenja,
Pa idem daleko odavle.

Tumač: Svako selo ima svoja svetišta, hramove pokojnih kraljeva, koje sad više sad manje poštuje. Ovu pjesmu pjevaju pred hramom Njidoka, sina Jorova. To mu je povjesničko ime, a sva su druga imena pjesnički nazivi za isto lice. Ljudi su eto nezadovoljni sa svojim "Kvajem" - pradjedom. Kod Tebe nije s kišom nikako, zato ćemo još ovaj puta urediti svoja polja, a na godinu idemo daleko odavde, gdje se bolje brine za kišu. Dakle ili-ili!

Ima još mnogo sličnih pjesama, ali mi se čini, da je i ovo dosta, jer bi na koncu moglo i dosaditi... Dosada - gotova bolest! Evo, kako se moji Šiluci nastoje osloboditi bolesti! To su neke litanije. Razna imena znače razne pređe, koje sve po redu zazivlju.

Vange Ajdiho
Ja joma jio
Vange Njikajaja
Ja joma jio
Ja joma jio
Ji ngadža ngadžo
Ja kvaja akol
Akol nja Njikongo
Avin Kvadžuok
Jeke Njar Njakvai
Kvaj dano, duro
Vi ja joma jio.

O bako Ajdihina
Tebi se utječem!
O bako Njikajajina
Tebi se utječem,
Tebi se utječem!
Znam ja Tebe, znam Te dobro!
Akola molim,
Akola, sina Njikongova!
Avine Kvajnokov,
Ti sine Njakvačijev,
Pradjede ljudi, o gospodaru
Daj, da se k Tebi utečem!

CRNAČKO PLEME NUER* (Središnja Afrika)

Godine 1925. osnovana je u krajevima rijeke Bahr-el-Ghazal nova misijska postaja - prva kod plemena Nuer. Imaju tri velika plemena na Gornjem Nilu: Šiluk, Denka (ili Dinka) i Nuer. Među Šilucima su postaje Lul, Tonga i Detwok, kod Denka Crnaca osnovana je već prije postaja Kojok u gornjem dijelu pokrajine Bahr-el-Ghazal, a sada Youyuyang kod Nuer.

Otkuda potječu Nuer i gdje stanuju sada?

Ova plemena, među sobom srodna, stanuju u močvarnim krajevima Gornjeg Nila i njegovih pritoka. Pripadaju velikoj nilskoj narodnoj porodici. Ova seže sve do Albert-Nyanza jezera, do belgijskog Konga, dapače čak do obala velikog jezera Viktorija-Nyanza. Na sjeveroistočnom žalu nastava Tribu Kavirondo - jezikom i običajima mnogo naliči na Šiluke. Dosele mi je poznato jedno deset, dvanaest raznih Tribu, broje se velikoj nilskoj porodici i manje više slično govore. Mnogi su od ovih jezika tako slični, te ih Šiluci mogu bez osobite poteškoće razumjeti - razlika je, rekao bih kao na pr. između hrvatskog i slovenskog. Drugi su opet jezici tako različiti, da se čovjek ne može sporazumjeti, no ipak se jasno razabire, da potječu iz jednog zajedničkog jezika.

Među ovim nilskim narodima imadu najmanje obrazovanosti tzv. močvarna plemena. Već prije po stoljeća pisao je poznati istraživalac Afrike dr. Schweinfurth²⁶ da ova močvarna plemena stoje na najnižem stupnju kulture. A od ovih su - po mom mnijenju - Nuer "na najdonje grane spali". Dokazano je, pa je izvan svake sumnje, da su Nuer jednog ter istog podrijetla kao i pleme Denka i Šiluk. I oba ova plemena to priznaju, ali Šiluk radije o tome šuti - smatra ispod svoje časti, da je suplemenjak varvara Nuer. Kao što se u nas veli: Ti si "divljak", ako se tkogod ne vlada pristojno, tako se kod Šiluka u sličnoj prigodi kaže: yi ba onoart tj. ti si Nuer, ne znaš pristojnosti.

Današnji Nuer razdijeliše se u razne skupine. Svaka skupina ima opet svog praoca ili praroditelja. I ove skupine stanuju često daleko, vrlo daleko jedna od druge u raznim pokrajinama sudanskim. Glavna su im naselišta danas: 1. na obalama velikog Gobata u blizini Abesinije; 2. na obali Bahr-el Zeraf (Žirafa rijeka) tj. između Zerafa i Nila - naprotiv misijskoj postaji Tonga, (ovu sam u prijašnje doba često posjećivao, ali je zadnjih godina bio rat između plemena Šiluk i Nuer, te je svaka diplomatska veza bila prekinuta i bez pogibelji života nitko nije mogao na drugu obalu Nila); 3. u okolici Shambe; 4. u močvarama Lake No (Jezero No); 5. na objema obalama rijeke Bahr-el Ghazal (rijeka gazela) pa sve daleko gore. Nijesu se doduše smjestili baš na obalama, nego obično više ili manje na visovima u unutrašnjosti. I jer ovim krajevima sve poprijeko idu kanali, to je do mnogih sela vrlo teško doći, a u gdje koje godišnje doba ne može se do njih nikako. Zato i imade sela u koja još nikako nije koracila noga Evropljanina. U zadnje doba stala

*Misijski Kalendar, 1928, 86-91.

26. Vidi bilješku 21.

se vlada nešto više zauzimati za ove Nuer, koji su dosada sasvim nesmetano u svojim šumama živjeli.

Hrana, odjeća

Nuer žive većinom od stočarstva. Od stoke žive, za nju žive, s njom žive - oko stoke kreću se sve misli i ideali nuerski. Od krave sve im je u časti i sveto. Za stoku grade prostrane staje, dok oni sami zadovoljavaju se jadnom priprostim kolibicom. No ipak obično se zadržavaju muževi i momci u stajama u njima i spavaju. Usred staje gori gotovo neprestano vatra od suhe balege. Iznad vatre 1, 5 do 2 metra visoke su skele od kolača. Na njima mladarija sprovede noć. Odozdo lijepo ih grije. Ali i dobro im se dimi, a to ih štiti od moskitos (komaraca) i drugih životinja, te slatko i zadovoljno spavaju.

Ako za zimskih mjeseci (studeni do travnja) kanali u zemlji presuše, tada se sa svojim blagom sele bliže rijeci. Tu si sagrađe privremene kolibice od trave. Ovakav stan podignu sebi Nuer u jedan dan. Stoka dakako ostane vani, jer kiše nema u to doba. Mnoge i mnoge vatre, što ih nalože od balege, štite ih od komaraca. Mladež leži u pepelu oko vatre. Na pogibeljnim mjestima ograde ovakav kal (kako ga oni zovu) živicom, da se osiguraju protiv divljaj zvjera, osobito lavovima i leopardima. Na početku kišne dobe (koncem travnja) vraćaju se u prijašnju svoju postojbinu.

Tuj siju i nešto afričke prose, ali premalo, da bi se mogli obilno hraniti. I zato im je gotovo svaka godina manje ili više gladna godina. No ipak se neće opametiti, da bi nastajane godine više posijali. Radije će Nuer gladovati nego da se puno bave poljodjelstvom.

Trpjeti glad mogu Nuer dugo. Ako jedan dan ništa ne jedu, makar i dva dana, osobito na putovanju, to im nije teško. Istom treći dan misle onako ozbiljno, da se treba i za hranu pobrinuti. Obično jedu dva puta na dan: ujutro oko 8, 9 sati i uvečer o zalazu sunca.

Vodu za pilo crpe iz kanala i močvara. Ali kad svi presuše tako, da samo tuj i tamo ostane po koja mlaka, onda im je voda užasna. Prije par godina s nekoliko Šiluka bio sam kod Nuer. Moja pratnja nije baš izbirljiva glede vode. Pa ipak! Voda, koju su Nuer pili, upravo im se gadila i kad treći dan ugledasmo Nil, klicanju nije bilo kraja: O Kir (tj. Nil) anan - o tu je Nil, sad se možemo opet napiti vode!

Ocijela ne trebaju Nuer. Koji niz đinđuha (staklenih zmaca) ili nekoliko koluta željeza ili žute mjedi ili slonove kosti, to je sve, što nose na tijelu. Neki se samo pokrivaju ovčjom ili kozjom kožom, koja završuje dugim tankim repom; udate žene nose pojase spletene od trave.

Značaj plemena Nuer

Nuer su surovi, divlji, neprijazni, izvanredno sumnjičavi, upravo neprijatelji svemu, što je tuđe. U prijašnja vremena, kako vele prvi istraživaoci Bijelog Nila, bili su Nuer miroljubiv narod, prijazan i bez straha su općili sa strancima. Ali prije jedno 50 godina udariše na njih arapski lovci robova i onda se pretvori njihova prijaznost u mržnju, ne-

KAKO ŠILUCI LOVE POTOČNOGA KONJA*

Najvažniji lov kod afričkih Šiluka je lov na potočnoga konja. Najbolji su lovci stanovnici okružja Tonga. Na svojim malim čamcima plove daleko na jug, po čitave dane. U nebrojenim močvarama i rukavima bijeloga Nila i Bahr el Ghazela, u onoj lijepoj prirodi ima bezbroj potočnih konja i krokodila. I ove usput love, ali ih toliko ne cijene. Love ih najviše radi kože, iz koje prave štitove, jedu im meso, ali ono nije na osobitoj cijeni.

Mladići se dogovore i slože u manje ili veće grupe. Obično ide više manjih grupa zajedno. Ovaj lov je najveće uživanje mladih Šiluka. Prate ih često prijatelji i znanci, koji nemaju ni volje, nit se razumiju u lov na potočnoga konja, ali idu zato, da se jednom pošteno najedu mesa. Kad su našli zgodno mjesto, pristanu uz obalu. Ne treba im šatora, ni kolibe, ni kreveta. Ni žarko sunce po danu, ni kiša po noći, ni užasna jata nesnosnih moskita ne smeta ih ništa. Začudo je upravo, što ovi momci mogu da izdrže. Kadikad samo, ako si mogu pribaviti, uzmu mreže za moskite. No to je rijetko, jer mreža stoji novaca, a Šiluk ih nema. Kadikad legnu u šaš u vodi. - Putovao sam jednom parobrodom, pripovijeda jedan misijonar, mimo ušća Bahr el Ghazela. Bila je već dosta tama, a ipak sam opazio crne prikaze, kako čuče na obali. - Oho! viknem im, jeste li vi Šiluci? - Oh, - Abuna! čulo se u jedan glas. Bili su to momci iz susjedstva naše misije. - No hvala lijepa, pomislim, kako će ovi ovdje prenočiti među krokodilima i zmijama! No, njih to ne smeta, to spada k lovu.

U ranu zoru sprema čamac na boj. Ostraga čuči spretan veslač, obično jedan dječak. Naprijed stoji pravi lovac, u ruci mu je harpuna. Na prednjem šiljku čamca leži uže sa svežnjićem "ambaša". To je jedna vrsta plutovca, koji u ovom dijelu Afrike raste po barama. On je pričvršćen za jedan prsten na harpuni.

Ovako spremljeni idu u potragu za potočnim konjem. No obično pronađu već u noći gdje se životinje nalaze. Tada veslaju ravno prema njima. Često se događa, da im potočni konj, spreman za boj ususret dopliva. Sreća, te su lovci obično vrlo iskusni, jer potočni konj znade biti vrlo bijesan i divlji, osobito ako je ženka koja ima mlade. Onda radije ostave lov, jer je odviše pogibeljan. - Wi ked, wije da liny, ostavimo ga, u njegovoj glavi je rat tj. on je bijesan. Ako li pak potočni konj zaroni, onda veslaju ravno onamo, gdje je zaronio, i oštro promatraju njegove kretnje pod vodom. U tome su osobito spretni. Kretanje prepoznaju po malim valovima i mjehurićima, što se dižu na vodi. Čim se potočni konj pokaže na površini vode, baci lovac svom snagom harpunu potočnom konju u tijelo. U isti mah odleti i uže sa svežnjem ambaša u vodu. Držak harpune, motka 2 i više metara duga, padne, harpuna je zabodena u tijelo, a potočni konj vuče uže sa svežnjem ambaše za sobom. Ovaj najsudbonosniji čas, radi se o životu i smrti. Sada valja sa par spretnih udaraca vesla uteći, jer ranjena životinja pobjesni. Dogodi se, da se lovac zaplete u uže, a životinja ga povuče u vodu. Nije rijetko da uzbješnjela životinja napadne čamac pa ga prevrne, ili ga zubima u komadiće raskida. Veslač i lovac u tom slučaju skoče u vodu i zarone, da potraže spas pod vodom. Plivati umiju ovi momci kao

*Katoličke misije, 1931., 48-51.

ribe. Jao onome, koga potočni konj uhvati pod vodom. Mnogi se sakriju pod šaš, a bijesna životinja pliva nad njima. Ovaj je lov vrlo pogibeljan i gotovo svake godine neko nastrada životom, ali oni se ipak ne odriču lova. U okružju Tonga ima mnogo bogalja, bez ruke ili noge, koje im je bijesna životinja odgrizla svojim oštrim zubima.

Ako je sve sretno prošlo, onda gledaju, gdje se sklonila ranjena životinja. To se odmah vidi po svežnju "ambaša", koji pliva na površini vode i pokazuje mjesto gdje je životinja. Kad su pronašli gdje je životinja, približe se oprezno, da za uže sa "ambašom" pričvrste jedno drugo jače i dulje, da tako životinju privuku na kraj. Međutim gledaju drugi spretni lovci, da još koju harpunu zabodu u tijelo životinje, za slučaj da prva popusti ili ispadne. Životinja postaje od gubitka krvi sve slabija i slabija, popušta i oni je privuku sasvim na kraj, pa je harpunama, kopljem i bodežima sasvim utuku. Sada se uginula životinja privuče na obalu uz veliko veselje, popraćeno vikom i krikom. Nije laka stvar izvući ovu nezgrapnu neman. Za to treba 15-20 jakih mladića. Dovuku je u plitku vodu i stojeći u njoj ogule joj kožu i režu u komade.

Ima i drugi način lova na potočnog konja. Otkriju blizu obale plitko mjesto, kojim prolaze životinje. One naime ne idu toliko u Nil, koliko u njegove rukave i močvare. Na to mjesto zabiju kolce ili druge šipke od neke trave, pa onda čekaju na obali. Prolazi li potočni konj, pozna se po valovima i po gibanju kolaca. Onda brzo bace na nj harpunu. I to je vrlo pogibeljan lov, jer nerijetko skoči pogođena životinja iz vode i svim se bijesom baci na napadača. Teško onome, koji nije dosta hitar ili se zaplete u travu. Taj je izgubljen.

Love ga i tako, da vrebaju noću kad izlazi na pašu. Na obali se lako opazi, kada prolaze. Kada ga spaze, bace harpunu na nj. Preplašena životinja bježi u vodu, da se spase, ali harpuna joj je zabodena u debelu kožu i vuče je za sobom zajedno sa užetom i "ambašom". Ovaj pliva nad vodom, pa ujutro lako nađu mjesto, gdje je životinja.

Harpuna je lovcu potočnoga konja nešto svetoga. On je drži u velikoj časti. Njezin se šiljak ne smije rukama dotaknuti. Mlade djevojke i žene ne smiju se uopće dotaći harpune, jer onda više s njom nema sreće. Ne smeta, ako je dotakne stara bakica, ona ne uništi sreće. Harpuna se uvijek vješa na najviši vrh kobilice, da je nitko ne dosegne. Ako šiluku bude što ukradeno, on javno metne u vatru svoju harpunu, dok se ne užari. Ne javi li se onda zlikovac ili ne vrati ukradene stvari, stići će ga sve moguće nevolje i on mora umrijeti.

Kad mrtva životinja leži na obali, najprije joj skinu kožu. Od kože na trbuhu, koja je razmjerno tanka, režu se štitovi. Koža na leđima debela je 2-3 prsta, režu je u uske trakove i suše, pa to prodaju arapskim trgovcima. Od toga se prave fini štapovi i poznati korbači. Meso se također reže u duge trakove i objesi na kolce da se suši. Više suhih trakova poveže se crijevima. To se obavlja uz posebne obrede i običaje. Meso pojedinih dijelova ne smije se vezati crijevima, nego se zato reže posebno remenje. Kraljevski potočni konj tj. meso koje je određeno za kralja, veže se lijepo vrlo tanko rezanim remenjem. Salo se topi i sprema u lonce.

Momci cijelo to vrijeme žive od mesa, neki piju istopljenu mast. Na polasku od kuće sprema im doduše njihove mamice nešto hrane, ali ta je brzo potrošena. Onda žive od ribe i lova. U lovu ostaju čitave mjesece. Noću ih često napadnu slonovi, koji dođu k

rijeci da se napoje. Slon ne pozna šale. Što miu je na putu, to jednostavno pregazi. Lovci se najviše boje divljih svinja. Dolaze i lavovi, ali radi ovih se baš osobito ne uzrujavaju.

B. Kohnen

Meso potočnoga konja za Šiluka je osobita poslastica. Sušeno meso jedu prijesno ili kuhano, pa sasjeckano i pomiješano sa nekom vrsti tijesta. Često dođu žene sa svežnjevima mesa misijonararu. On ga kupi za nekoliko pjastera ili zamijeni za žito. No prije negoli dospije da ga podijeli, već su ti mali crni dječaci prisvojili koji komad i veselo i zadovoljno ga žvaču. Djeca su svagdje djeca.

Kad imadu plijen od 20-30-40 i više komada, spremaju se na povratak. Nije li im lovna sreća sklona, onda se skoro vraćaju kući s malim plijenom. Strpljiviji lovci ostaju i po 4-6 mjeseci. Čamce nakrcaju suhim mesom i loncima masti. Ako je plijen osobito velik, onda naprave spalv od "ambaša", koja tamo svagdje raste, nakrcaju je lovinom i veselo se vraćaju kući. Za nekoliko dana, jer sada idu niz rijeku, vrate se u Tongu. Njihovi ih naravno željno očekuju. Žene nose kući plijen.

Nađe se tu naravno i rodbina i znanci i prijatelji, svaki mora da dobije svoj dio od tog sretnog lova. Stanoviti dio mesa i masti dobije i kralj, to je neka vrst poreza. Kad su svi nadareni, ne ostane porodici baš mnogo.

BERNARDO KOHNEN - MISSIONAR, ETHNOLOGIST AND LINGUIST AMONG SHILLUK

Summary

Bernardo Kohnen F.S.C. (Filii Sacratissimi Cordis) was born in Hanover 1876. As a child he was settled in Bosnia received his school education by the Jesuits in Travnik and, afterwards, lived among the Sudan tribes Shilluk, Denka, Nuer, and others. He was the first to compose the Shilluk grammar, the Shilluk -Italian and the -English dictionaries; he translated the Gospels into Shilluk and wrote several other works in Shilluk. All this was done at the encouragement and with the help of the Sudanese government. He gave a collection of arms and tools, that he had collected from the natives, as a gift to Jesuit missionary museum in Zagreb as well as to the Ethnographic museum in Zagreb. He died in Rome in 1939.